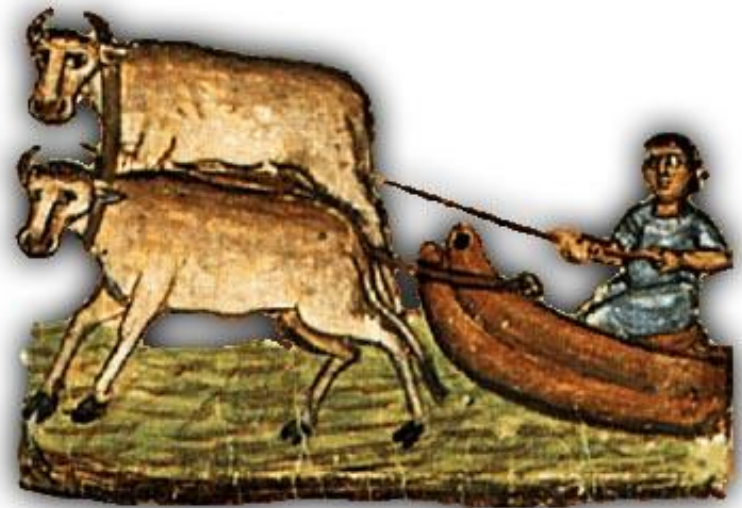

3. Κοινωνία

Μπακάλης Κώστας
history-logotexnia.blogspot.com

▲ Μικρογραφία που δείχνει ένα δυνατό, καθισμένο σε θρόνο μπροστά στο σπίτι του. 11ος αιώνας, Βατικανό, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού.

α. Η ανώτερη αριστοκρατία

ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Από τον 8^ο αιώνα:

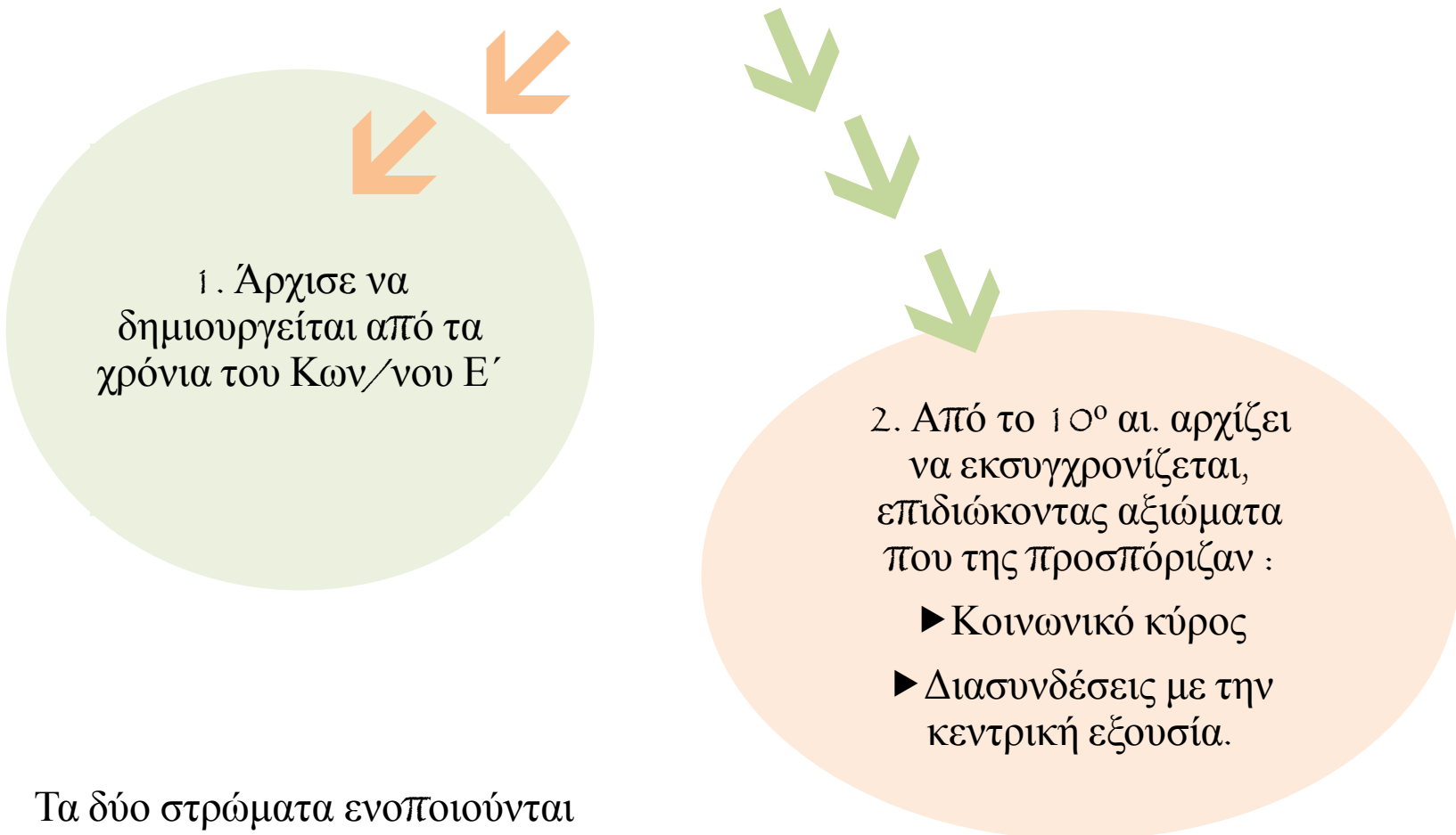
- ❶ είχε αλλάξει η σύνθεση της κυρίαρχης τάξης στο Βυζαντινό κράτος

- ❷ το κράτος από τότε κατέβαλε προσπάθειες, για να αντικαταστήσει
 - ↳ τους Παλιούς μεγαλογαιοκτήμονες
 - ↳ με μια **παλατιανή αριστοκρατία**, που μισθοδοτούνταν για τα αξιώματα που κατείχε (αριστοκρατία αξιωμάτων).

- ❸ Οι οικογένειες των νέων γαιοκτημόνων (**αριστοκρατία της γης**) συνέρρεαν τώρα στην Κωνσταντινούπολη,
 - ↳ για να εξασφαλίσουν ένα προσοδοφόρο αξίωμα
 - ↳ και να ενταχθούν στην αριστοκρατία αυτή.

■ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ

1. ΠΑΛΑΤΙΑΝΗΣ – ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ
2. ΓΑΙΟΚΤΗΤΙΚΗΣ – ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Άρχισε να δημιουργείται από τα χρόνια του Κων/νου Ε΄

2. Από το 1^ο αι. αρχίζει να εκσυγχρονίζεται, επιδιώκοντας αξιώματα που της προσπόριζαν :

- Κοινωνικό κύρος
- Διασυνδέσεις με την κεντρική εξουσία.

Τα δύο στρώματα ενοποιούνται στα τέλη του 1^{ου} αι.

■ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΗΣ ΤΑΞΗΣ

Από τα τέλη του 10ου αι.

Η κυρίαρχη τάξη ενοποιείται, επειδή συνδέονται με επιγαμίες :

- η αριστοκρατία της γης
- και η αριστοκρατία των αξιωμάτων.

Οι βασιλικοί:

- δεσπάζουν μέσα σ' αυτή την τάξη
- μονοπωλούν τα κυριότερα στρατιωτικά και πολιτικά αξιώματα
- κυριαρχούν πια κοινωνικά και οικονομικά στην Κωνσταντινούπολη και
- είναι ακόρεστοι για πλούτο, διότι γνωρίζουν ότι κάποια στιγμή μπορεί να χάσουν την αυτοκρατορική εύνοια.

■ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΥΝΑΤΟΥΣ

❶ Οι αγροτικές κοινότητες και υφίστανται την ασφυκτική πίεση των μεγάλων γαιοκτημόνων, των δυνατών,

❷ ο δήμος και περιέρχονται σταδιακά υπό την κηδεμονία και προστασία ★ τους.

■ Πρόσθετα παραθέματα

1. ΕΝΑΣ ΤΥΠΙΚΟΣ ΜΕΓΑΛΟΓΑΙΟΚΤΗΜΟΝΑΣ

Ζούσε στη χώρα των Παφλαγόνων ένας άνθρωπος με το όνομα Φιλάρετος, γιος του καλώνυμου Γεωργίου. Αυτός ο άνθρωπος συγκαταλεγόταν στους ευγενείς του Πόντου και της Γαλατίας. Και ήταν πολύ πλούσιος και κατείχε πολλά κοπάδια: εξακόσια βόδια, εκατό ζευγάρια βοδιών για όργωμα, οχτακόσια άλογα που έβοσκαν στα λιβάδια του, ογδόντα άλογα και μουλάρια που χρησίμευαν για μεταφορές, δώδεκα χιλιάδες πρόβατα. Ήταν επίσης ιδιοκτήτης σαράντα οκτώ εκτεταμένων αγροκτημάτων (προάστεια) που είχαν καθορισμένα όρια, ήταν ωραία και πολύ μεγάλης αξίας, καθώς από τα υψώματα που βρίσκονταν απέναντι από αυτά ανέβλυζε κάθε φορά μια πηγή που μπορούσε να αρδεύσει βαθιά τα χωράφια που χρειάζονταν νερό· διέθετε, επίσης, πολλούς υπηρέτες και πάρα πολλά πλούτη.

Βίος αγίου Φιλαρέτου του Ελεήμονος, έκδ. M.-H. Fourmy – M. Leroy, Byzantion 9 (1934) 113₄-115₂.

2. Ο ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ ΠΑΡΑΘΕΤΕΙ ΓΕΥΜΑ ΣΤΟΥΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΑΣ

Κι αφού ετοιμάσθηκε το τραπέζι, εισήλθαν οι βασιλικοί και αντίκρισαν ένα ωραιότατο μεγάλο τρίκλινο. Στη μέση του βρισόταν το αρχαίο τραπέζι, από ελεφαντόδοντο με χρυσή επένδυση, στρογγυλόσχημο και υπερβολικά μεγάλο, ώστε να μπορούν να καθίσουν σ' αυτό τριάντα έξι άνδρες· ακόμη αντίκρισαν τα σερβιρισμένα φαγητά που ταίριαζαν σε αυτοκράτορες και το σεβάσμιο άνδρα με το όμορφο παράστημα και ευχαριστήθηκαν πάρα πολύ.

Βίος αγίου Φιλαρέτου του Ελεήμονος, έκδ. **M.-H. Fourmy – M. Leroy**, Byzantion 9 (1934) 137₂₇ - 1389₂.

► Δείπνο πλουσίων.
Μικρογραφία χειρογράφου
του 14ου αι.
(Παρίσι, Εθνική
Βιβλιοθήκη).
Γεμάτη χλιδή κι ανέσεις ζωή
της αριστοκρατίας.

β. Η μεσαία τάξη

■ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΟΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Στη διάρκεια του 10ου και του 11ου αι. διαμορφώνεται μια εμποροβιοτεχνική τάξη,

- ❑ η οποία αποτέλεσε την πηγή της αναμφισβήτητης ευημερίας του Βυζαντίου κατά την περίοδο αυτή.
- ❑ Αυτό αποδεικνύεται από την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας (από το 10ο αι. και εξής).

Η τάξη αυτή,

- ❑ ακμάζει στο πρώτο μισό του 11ου αι.,
- ❑ αποτελείται από τολμηρούς μεγαλεμπόρους, οι οποίοι εγκατέλειπαν προσωρινά την οικογένεια τους,
 - ✓ για να επιχειρήσουν μακρινά ταξίδια
 - ✓ και να εμπορευτούν τα πολύτιμα προϊόντα της Ανατολής (καρυκεύματα, πολύτιμους λίθους και υφάσματα), από τα οποία εξασφάλιζαν τεράστια κέρδη.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΡΟΛΟΣ

- Στη διάρκεια του 11ου αι. η τάξη των επιχειρηματιών,
- ❑ άρχισε να συμμετέχει ενεργά στην πολιτική ζωή της αυτοκρατορίας. Έτσι,
 - ✓ απέκτησε τη δυνατότητα να ενθρονίζει και να εκθρονίζει αυτοκράτορες, όπως λ.χ. τον Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτη (1041-1042),
 - ✓ ενώ τα μέλη της έγιναν δεκτά στο σώμα της Συγκλήτου.

Κοινωνική διαστρωμάτωση
στον αστικό χώρο

Αυτοκράτορας

Δυνατοί: αριστοκρατία των
αξιωματών

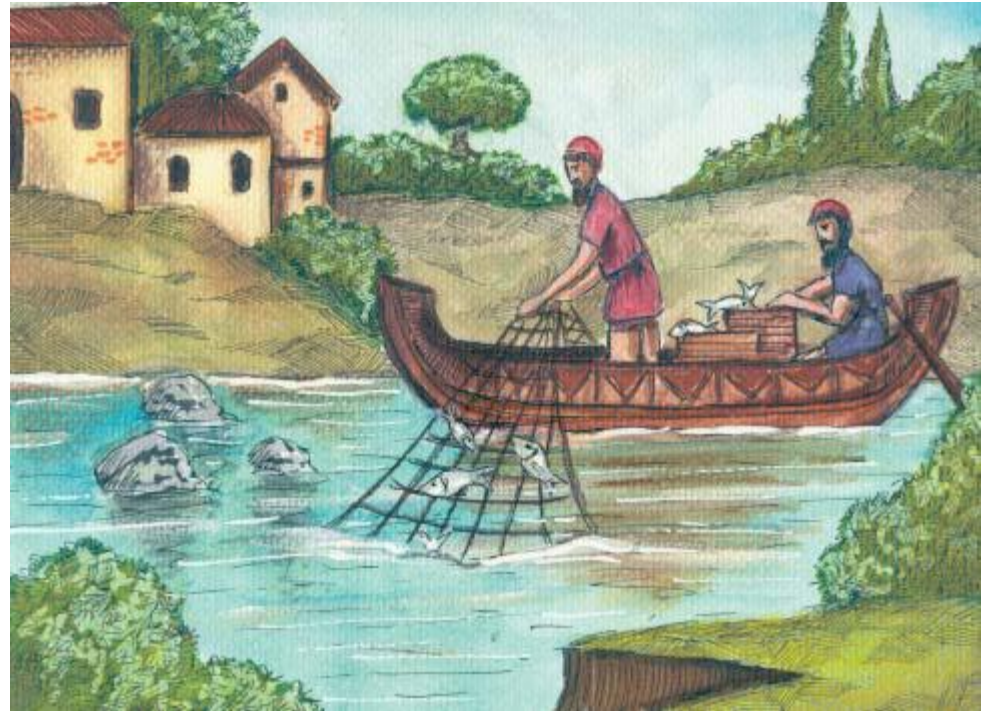
Μεσαία τάξη: Τραπεζίτες,
έμποροι, βιοτέχνες, ναυτικοί

Δήμος: φτωχοί των πόλεων

Ψαράδες: Στο Επαρχικό Βιβλίο διαβάζουμε για τη συντεχνία που πουλούσε ψάρια:

Αυτοί που πουλούν ψάρια πρέπει να έχουν το στέκι τους στις μεγάλες καμάρες της πόλης. Εκεί μπορούν ν' απλώνουν το εμπόρευσμά τους, να πουλούν δηλαδή τα ψάρια τους. Καθεμιά καμάρα πρέπει να έχει τον επιστάτη της [...] που θα επιβλέπει [...] πώς πάει το ψάρεμα στη θάλασσα και πώς γίνεται η αγορά και η πώληση. Θα παρακολουθεί γενικά το εμπόριο [...]. Πρέπει ακόμη οι επιστάτες κάθε μέρα να παρουσιάζονται στον έπαρχο πρωί πρωί και να του αναφέρουν πόση ήταν η ψαριά [...] ώστε να πουλήσουν τα ψάρια τους με [την τιμή] που θα ορίσει ο έπαρχος. Όσοι τολμούν να πουλούν τα ψάρια τους έξω από όσα ορίζει ο νόμος να διώχνονται από τη συντεχνία δαρμένοι και κουρεμένοι.

Επαρχικό Βιβλίο, γύρω στο 895

▲ Διαβάστε την πηγή . α) Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; β) Ο Ιωάννης, που πουλάει ψάρια στην Κωνσταντινούπολη, την άνοιξη του 923 διώχτηκε από τη συντεχνία που ανήκε, αφού πρώτα τιμωρήθηκε με ξύλο και τον κούρεψαν. Τι μπορεί να έγινε;

*γ. Η κοινωνία του χωριού
και η πάλη κατά των δυνατών*

■ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Το βυζαντινό χωρίον★ (κοινότητα),

✓ που ακμάζει από τον 6ο αι.,

✓ συγκροτείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες.

Ο ιερέας

δεσπόζει με το αδιαμφισβήτητο ηθικό κύρος του.

Οι δυνατοί

κατέχουν τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη,

ζουν, συχνά, κάπως απόμερα από το χωριό.

Οι ελεύθεροι μικροϊδιοκτήτες

αποτελούν τον κορμό του πληθυσμού, βοηθούμενοι συχνά από δούλους.

Οι αγροτικές κοινότητες

Οι περισσότεροι άνθρωποι στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία ήταν αγρότες. Κατοικούσαν σε χωριά, οργανωμένοι στις κοινότητες χωρίου. Τα χωριά ήταν μικρά, με 10--40 νοικοκυριά. Η οικογένεια ήταν η βάση για την κοινωνία και την οικονομία. Τα αγροτικά σπίτια είχαν συνήθως έναν όροφο, με στέγη από άχυρο ή κεραμίδια. Τα ρούχα των αγροτών ήταν απλά και φτωχικά. Καλλιεργούσαν δημητριακά (σιτάρι, κριθάρι, σίκαλη κτλ.), αμπέλια, λαχανικά και κάποια οπωροφόρα δέντρα. Το κριθαρένιο ψωμί, το κρασί και τα λαχανικά ήταν η βάση στη διατροφή τους. Το ψωμί από σιτάρι, το μέλι, το τυρί, το ελαιόλαδο και οι ελιές ήταν πολυτέλεια. Τα αμπέλια έφερναν περισσότερα κέρδη. Γι' αυτό και κόστιζαν δέκα φορές περισσότερο από τα άλλα χωράφια. Τα αγροτικά εργαλεία δεν είχαν αλλάξει σχεδόν καθόλου από τη ρωμαϊκή εποχή. Τα περισσότερα ήταν σιδερένια. Οι γεωργοί μπορούσαν να μεγαλώσουν την παραγωγή τους μόνο αν καλλιεργούσαν περισσότερη γη. Όμως αυτό ήθελε και περισσότερα εργατικά χέρια. Δεν ήταν όλοι οι αγρότες το ίδιο. Άλλοι είχαν περισσότερα και καλύτερα χωράφια, περισσότερα ζώα και ήταν σε καλύτερη οικονομική θέση. Άλλοι πάλι ζούσαν χειρότερα.

► Μικρογραφία με
αγρότες που πληρώνονται
για την εργασία τους.
11ος αιώνας, Παρίσι,
Εθνική Βιβλιοθήκη της
Γαλλίας.

◄ Το γαιοκτητικό καθεστώς κατά τον 7ο-8ο αιώνα και
ως τα μέσα του 9ου στηρίζεται στην εκμετάλλευση
γαιών μικρής ιδιοκτησίας. Στην εικόνα, αγρότες
οριοθετούν τη γη. Λεπτομέρεια από μικρογραφία
χειρογράφου, 12ος αιώνας.

Άγιο Όρος, Μονή Παντελεήμονος,
http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/ot_hers/o3bp1.html

Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες τον 8ο αιώνα είχαν μειωθεί. Όμως από τα μέσα του 9ου αιώνα άρχισαν πάλι να αυξάνονται. Στις πηγές της εποχής οι μεγάλοι γαιοκτήμονες που είχαν πλούτο, κοινωνική δύναμη και συμμετείχαν άμεσα ή έμμεσα στην εξουσία, ονομάζονται **«δυνατοί»**.

Οι δυνατοί κληρονομούσαν ή αγόραζαν μεγάλες εκτάσεις γης. Κατείχαν επίσης τις περισσότερες ανώτερες θέσεις στη διοίκηση, το στρατό και την Εκκλησία. Με την κοινωνική δύναμη και τις μεγάλες αμοιβές από τα αξιώματά τους μεγάλωναν κι άλλο την περιουσία τους. Οι δυνατοί προσπαθούσαν να αυξήσουν τη δύναμή τους. Ήθελαν να πληρώνουν λιγότερους φόρους και να ανεβάσουν στο θρόνο αυτοκράτορες που θα ωφελούσαν τα συμφέροντά τους. Οι δυνατοί δάνειζαν τους μικρούς και μεσαίους καλλιεργητές. Όταν αυτοί δεν μπορούσαν να τους πληρώσουν, οι δυνατοί έπαιρναν τα κτήματά τους και τους έκαναν παροίκους. Όταν οι μικροκαλλιεργητές γίνονταν πάροικοι στα κτήματα των δυνατών, έχαναν την αυτονομία τους και δεν υπηρετούσαν στο στρατό. Έτσι όμως ο στρατός του βυζαντινού αυτοκράτορα λιγόστευε.

◀ Μικρογραφία που δείχνει τη χήρα Δανιηλίδα να ταξιδεύει από την Πάτρα στην Κων/πολη. Η Δανιηλίδα, που είχε πολλά κτήματα στην περιοχή της Πάτρας, στήριξε οικονομικά το Βασίλειο Α' πριν γίνει αυτοκράτορας. 12ος αιώνας, Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Ισπανίας.

■ ΕΠΙΔΕΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ

Από τα τέλη του 8^{ου} αι., σημειώνεται μια αποφασιστική στροφή στην εξέλιξη της αγροτικής κοινότητας.

Οι κοινωνικές διαφορές

- εντείνονται
- και ευνοούν τη διαμόρφωση μιας νέας αριστοκρατίας.

η αριστοκρατία αυτή

- ανέρχεται στη διοικητική κλίμακα
- και πλουτίζει ταχύτατα.

Οι μικροκαλλιεργητές,

- υπερφορτωμένοι από φόρους,
- παραχωρούν τους κλήρους τους
- και γίνονται **πάροικοι** ★ των δυνατών, παραιτούμενοι εκούσια από μια οδυνηρή ελευθερία.

φόρος των γεωργών που εγκατέλειπαν τη γη τους επιβάρυνε τους γείτονες, οι οποίοι,

- αδυνατούσαν να πληρώσουν,
- τρέπονταν και αυτοί σε φυγή.

Η αλληλεγγύη των μελών της κοινότητας στράφηκε τελικά εναντίον τους.

Δυνατοί: μια κοινωνική πληγή

Η ίδια η επιτυχία των βυζαντινών όπλων ενίσχυσε την οικονομική και πολιτική δύναμη της αριστοκρατίας των στρατηγών. Εδραιωμένοι σταθερά στα κτήματά τους στις επαρχίες, άρχισαν να καταπατούν τα κτήματα των μικροκαλλιεργητών, οι οποίοι αποτελούσαν τη βάση του στρατού των θεμάτων, να μεταβάλλουν τους πρώην στρατιώτες σε δικούς τους υπηρέτες και γενικά να καταπιέζουν τους ανεξάρτητους χωρικούς... Δεν μπορούσε να διαφύγει την προσοχή της αυτοκρατορικής διοίκησης η απώλεια εισοδήματος, καθώς οι χωρικοί που πλήρωναν φόρους έγιναν σχεδόν δούλοι.... και, ίσως το πιο άμεσο απ' όλα, η έλλειψη ποιότητας των νεοσύλλεκτων για τον στρατό.

R. Browning, Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, σ. 137

Οι Μακεδόνες περιορίζουν την αρπακτικότητα των δυνατών

Απαγορεύουμε στο εξής στους δυνατούς με υιοθεσία ή με απλή δωρεά ή λόγω θανάτου ή με διαθήκη ή λόγω χρήσεως ή με το πρόσχημα της προστασίας και της βοήθειας να αποκτούν γη από τους φτωχούς, εκτός βέβαια αν είναι συγγενείς τους. Αλλά ούτε να κάνουν νέες αγορές ή εκμισθώσεις ή ανταλλαγές, σε περιοχές όπου δεν έχουν δικά τους κτήματα με τους ιδιοκτήτες αυτών των κτημάτων.

(Ρωμανού Α΄ Λεκαπηνού, Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου και Χριστοφόρου,
Νεαρά περί προτιμήσεως, Jus Graecorum, coll. III, Nov. II (I. 203-204)

? Ποιες ήταν οι αιτίες της αναχώρησης, και ποιους κινδύνους συνεπαγόταν η εξαφάνιση των ελεύθερων αγροτών και μικροϊδιοκτητών σύμφωνα με τα Παραθέματα;

Η αναχώρηση ενός φτωχού γεωργού

Κάποιου φτωχού γεωργού, την ώρα που όργωνε το χωράφι του, ξαφνικά το βόδι έπεσε στη γη και ψόφησε. Μην μπορώντας να υποφέρει τη ζημιά, άρχισε να κλαίει και να χτυπιέται από τη μεγάλη του λύπη, παραπονούμενος στο Θεό: "Κύριε, δεν είχα άλλο βιος ποτέ μου παρά μόνο αυτό το ζευγάρι. Τώρα πως θα θρέψω τη γυναίκα μου και τα εννιά παιδάκια μου; Πως θα πληρώσω του φόρους στον αυτοκράτορα; Πως θα ξεπληρώσω τα δάνειά μου; Ξέρεις, Κύριέ μου, ότι το βόδι που ψόφησε ήταν χρεωμένο και δεν ξέρω τι να κάνω; θ α εγκαταλείψω λοιπόν το σπίτι μου και θα δραπετεύσω σε χώρα μακρινή, πριν το μάθουν οι χρεοφειλέτες μου και πέσουν επάνω μου σαν άγρια θηρία.

*Βίος αγίου Φιλαρέτου, εκδ. M. Fourmy-H. Leroy
Byzantion 9 (1934) 117-119.*

Οφέλη από την ύπαρξη των μικροϊδιοκτητών (Νεαρά τον έτους 935)

Το πλήθος των μικροϊδιοκτητών γης αποφέρει μεγάλα οφέλη στο κράτος με την καταβολή των κρατικών φόρων και την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών. Αυτά θα εκλείψουν, αν μειωθεί ο αριθμός των μικροκτηματιών.

Ι. Ζέπος-Π. Ζέπος, Jus Graecoromanum, Αθήνα 1931, τ. Α, 209

▲ Σκηνή από τον αγροτικό βίο των Βυζαντινών, όπου κυριαρχούσε η διαμάχη μεταξύ μεγαλογαιοκτημόνων και μικροκαλλιεργητών. Μικρογραφία χειρογράφου (Κυνηγετικά Οππιανού), 11ος αιώνας. Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana, cod. marc Gr. Z 479(=881), f.62r. Foto Toso, Venezia © Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia <http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/others/k9ap1.html>

► Στην κατηγορία μικροϊδιοκτητών - καλλιεργητών ανήκαν και οι στρατιώτες, οι οποίοι εξασφάλιζαν τον εξοπλισμό τους από τα έσοδα της γης που καλλιεργούσαν. Στην εικόνα, Παράσταση στρατιώτη που φέρει πλήρη εξάρτυση.

Τοιχογραφία από το ναό της Παναγίας, στη μονή Οσίου Λουκά στη Βοιωτία. Αθήνα, 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

<http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/monuments/k9bp1.html>

■ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ: Ο ΑΓΩΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΩΝ

Για τους λόγους αυτούς

➤ ο αγώνας κατά των δυνατών υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πλευρές της εσωτερικής πολιτικής των Μακεδόνων.

➤ Το μεγαλύτερο πλήγμα για τους δυνατούς αποτέλεσε το αλληλέγγυον, νόμος που υποχρέωνε τους εύπορους γείτονες να καταβάλλουν τους φόρους των φτωχών αγροτών της κοινότητας.

3. ΟΙ ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ

Ο χωρικός δεν μπορούσε στην πραγματικότητα να ανακτήσει πάντοτε, την περιουσία του, γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις οι άδικοι αγοραστές, από τους οποίους έπρεπε να τη διεκδικήσει, δεν φαίνεται να ήταν άλλοι από τους κατά τόπους ισχυρούς εκπροσώπους του κράτους, τους συγγενείς ή και τους φίλους τους. Οι μεγαλογαιοκτήμονες και οι κρατικοί λειτουργοί αποτελούσαν μια ενιαία τάξη... Αυτοί που ήταν υπεύθυνοι για την εφαρμογή των αυτοκρατορικών διαταγμάτων είχαν κάθε συμφέρον να επιδιώκουν την ματαίωση της εφαρμογής τους.

G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τόμ. Β', 152-153.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Προστασία: Παρεχόταν από τους δυνατούς στους αδύνατους γείτονές τους, οι οποίοι ήσαν υποχρεωμένοι να πληρώσουν φόρο σε είδος ή να εργάζονται στα κτήματα των δυνατών.

Χωρίον: Η αγροτική κοινότητα. Η ακμή της χρονολογείται στον 8ο και 9ο αιώνα. Τα θεμέλιά της υπονομεύτηκαν από την επέκταση των δυνατών.

Πάροικος: αγρότης εξαρτημένος από κάποιον ισχυρό γαιοκτήμονα.

✎ Ο Παρθένιος είναι πάροικος στα κτήματα του «δυνατού» Αρσένιου Σκληρού, στο θέμα της Μακεδονίας, στην περιοχή της Θράκης. Το καλοκαίρι του 919 ο Αρσένιος Σκληρός, επειδή μάλωσε με τον Παρθένιο, τον διώχνει με τη βία από τη γη που καλλιεργούσε. Ο Παρθένιος πηγαίνει τότε στο δικαστή του θέματος ζητώντας να επιστρέψει στα κτήματα του Σκληρού. Ποιος από τους δύο έχει δίκιο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

✎ Ο «δυνατός» Ευστάθιος Δούκας, 32 ετών, κατέχει το 939 δύο φορές πιο πολλή γη από το 934. Με ποιους τρόπους μπορεί να έγινε αυτό; Γράψε ένα σχετικό κείμενο με 60—70 λέξεις.